

сті Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232.

21. Про удосконалення проведення профілактичних щеплень в Україні : наказ МОЗ України від 11.08.2014 р. № 551 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1237-14>.

22. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.

КОЛОСОВА О. Е.,

аспірант

(Інститут економіко-правових досліджень
Національної академії наук України)

УДК 346.542

ЗАКОНОДАВЧА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ НЕЗНАЧНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ДОПОМОГИ СУБ'ЄКТАМ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті розглянуто проблеми щодо законодавчої регламентації незначної державної допомоги в Україні, проаналізовано сутність та особливості її надання. З метою ефективного функціонування незначної державної допомоги запропоновано зміни в чинне законодавство.

Ключові слова: конкуренція, система державної допомоги, суб'єкт господарювання, незначна державна допомога.

В статье рассмотрены проблемы относительно законодательной регламентации незначительной государственной помощи в Украине, проанализированы сущность и особенности ее предоставления. С целью эффективного функционирования незначительной государственной помощи предложены изменения в действующее законодательство.

Ключевые слова: конкуренция, система государственной помощи, субъект хозяйствования, незначительная государственная помощь.

The present article is dedicated to problems regarding legislative regulation of de minimis state aid in Ukraine, analyzed essence and features of its. In order to the effective functioning of de minimis the changes to current legislation was proposed.

Key words: competition, state aid system, business entity, de minimis state aid.

Вступ. Вітчизняна система державної допомоги суб'єктам господарювання під впливом євроінтеграції зазнала змін, адаптувавши нові інструменти правового регулювання у відносинах між наднаціональними організаціями/державою з одного боку та суб'єктами господарювання з іншого. Одним із таких інструментів є незначна державна допомога, яка в Європейському Союзі має назву «de minimis». Прийняття Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» (далі – Закон) [1] як прямого наслідку реформування має вагомe значення в становленні інституту державної допомоги, адже сприяє введенню в національне законодавство «нових» європейських правил, які з моменту підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (далі – Угода) [2] розпочинають своє функціонування. Однак повністю всі положення Закону набудуть чинності тільки в 2017 р. Проте, окрім визначення незначної допомоги та ще деяких положень, які містяться в Регламенті де

minimis, чинний нормативний акт не встановлює жодних норм із зазначеної сфери. Постає питання щодо правової регламентації сутності цього виду допомоги та особливостей її надання, яку форму вона має, на яке коло суб'єктів господарювання розповсюджується тощо.

Постановка завдання. Питання правового забезпечення de minimis aid досліджує велика кількість зарубіжних учених юристів й економістів. Найбільш значущими здобутками наукових досліджень цієї сфери є праці Ф. Ніколейдса, Ф. Тудора, Х. Лопеза [3] та інших. Проте аналіз українських літературних джерел і законодавства свідчить про те, що незначна державна допомога – це покищо новий нерозгаданий об'єкт як для дослідників, так і для законодавців. Зазначене обґрунтовує актуальність обраної теми та мету статті – нормативна регламентація цього інструменту в національному правовому акті.

Результати дослідження. Відповідно до п. 9 ст. 1 Закону «незначна державна допомога – це державна допомога одному суб'єкту господарювання, сукупний розмір якої незалежно від її форми та джерел не перевищує за будь-який трирічний період суму, еквівалентну 200 тисячам євро, визначену за офіційним валютним курсом, встановленим Національним банком України, що діяв на останній день фінансового року». Окрім визначення допомоги, ст. 9 Закону містить ще положення стосовно подання повідомлення, а саме: надавачі незначної державної допомоги не подають повідомлення про нову державну допомогу, якщо вона не стосується безпосередньо підтримки експортних операцій або переважного використання продукції вітчизняного виробництва порівняно з імпортованою продукцією. Суб'єкт господарювання, який має намір отримати незначну державну допомогу, зобов'язаний подати її надавачеві відомості про господарську діяльність, а також про всю незначну державну допомогу, отриману ним протягом останніх трьох років, її форму та мету.

Надана Законом дефініція незначної державної допомоги, а також пов'язані з нею умови її оформлення, узагальнюють є собі певні критерії та правила, які відображені в Регламенті Єврокомісії № 1407/2013 від 18 грудня 2013 р. щодо незначної державної допомоги [4]. Проте вагома частка ключових моментів, що мають бути врегульовані Законом, забезпечуючи ефективне правове регулювання, залишаються зовсім невисвітленими. Наявність фактично одного тільки визначення не запроваджує механізм надання цієї допомоги.

Вбачається доречним з'ясувати історію виникнення цього явища, детально визначити його особливості та насамперед призначення і його роль у системі надання державної допомоги. Оскільки допомога de minimis – це «результат» правозастосовчої практики Єврокомісії та Європейського Суду (далі – Суд), яка сформувалася через повторюваність випадків та й згодом отримала нормативний вираз, суттєве дослідження можливо здійснити, розглядаючи цей феномен із позиції європейської ретроспективи.

Договір про заснування Європейського об'єднання вугілля та сталі 1951 р. [5] як перший офіційний документ, що підтверджував інтеграцію й співробітництво декількох західноєвропейських країн, взагалі не має положень стосовно допомоги de minimis, крім того відсутні суттєві ознаки спотворення конкуренції внаслідок надання будь-якої допомоги, а також вибірковості в наданні допомоги. Суд певною мірою торкнувся цього питання та прийшов до такого висновку після справи з вугільним підприємством Великої Британії з Єврокомісією в 1999 р. [6].

Уперше незначна допомога спостерігалась Судом у 1969 р. в справі Franz Völk w SPRL Etablissements J-Vervaecke [7]. Однак таке правило не розповсюджувалося на допомогу із субсидування експорту для інших держав-членів, адже вона підпадала під дію статті 92 (1) Договору про заснування європейського економічного співтовариства (Римський договір), якщо ж заходи з надання допомоги були орієнтовані на внутрішнє споживання, вони не підпадали під дію цієї статті та відносилися до de minimis, тому що вважалося, що така допомога не впливає на конкуренцію та торгівлю [8]. Слід зауважити, що й дотепер Угодою Світової організації торгівлі (далі – СОТ) про субсидії та компенсаційні заходи також заборонені будь-які експортні субсидії. Згідно зі ст. 3 забороняються субсидії, що де-юре чи де-факто в ролі єдиної умови або однієї з умов обумовлені показниками експорту, включаючи приклади, які наведені в Додатку 1 до цієї угоди [9]. Наведене правило ми можемо побачити також і в Законі.

Уже з 1972 р. Суд, а також Комісія активно почали враховувати факт незначної державної допомоги [10]. Проте ніяких граничних значень не спостерігалось, і в якому саме вигляді вона існувала сказати важко. Адаже в ті роки сума в розмірі 200 тисяч євро вважалася надто великою, що могла спотворювати конкурентне середовище й взагалі-то до 1999 р. євро як грошова одиниця не існувала. З 1979 р. розпочала своє функціонування валюта еку, проте вона слугувала тільки як узагальнений представник кошика валют країн, що входили тоді в європейську валютну систему. І хоча зазначена валюта вважалася повноцінним еталоном міри, навряд чи можна вважати її як засіб виміру незначної допомоги в той час.

Тільки в 2001 р. Комісією було прийнято перший нормативний акт – Регламент № 69/2001 від 12 січня 2001 р. Його відмінною рисою було граничне значення незначної допомоги до 100 тисяч євро [11].

У Регламенті від 15 грудня 2006 р. попереднє граничне значення підвищилось до 200 тисяч євро, крім автомобільного та транспортного сектору через невеликі розміри підприємств [12].

Із підписанням Лісабонського договору всі положення нормативних актів ЄС повинні бути врегульовані з ним, тому 18 грудня 2013 р. прийняли оновлений Регламент Комісії № 1407/2013 (далі – Регламент) [4], який є чинним на сьогодні. Отже, розглянемо ключові положення документу детальніше.

Граничне значення в 200 тисяч євро в Регламенті залишається як сума незначної допомоги, яку один суб'єкт господарювання може одержати від держави-члена впродовж періоду до трьох літ. Це граничне значення, як і раніше, потрібно для гарантії того, що будь-які заходи, які регулюються чинними правилами, можуть бути визнані як такі, що не впливають на торгівлю між державами-членами та не спотворюють або не загрожують спотворенням конкуренції. Суб'єкти малого й середнього підприємництва, що здійснюють господарську діяльність у галузі грузового й автомобільного транспорту, мають можливість отримати за процедурою *de minimis* не більше 100 тисяч євро. Крім того, граничні значення застосовуються незалежно від форми незначної допомоги або мети, яку переслідували, і незалежно від допомоги, що надається державою-членом, або ж фінансується повністю, або частково за рахунок коштів Союзного походження. Якщо відповідне граничне значення буде перевищено за грантом нової незначної допомоги, ніхто зі схеми допомоги не зможе отримати вигоду із чинного Регламенту.

Як вважають шотландські спеціалісти, це не означає, що все фінансування до 200 тисяч євро має бути присуджено як незначне. Наполегливо рекомендується давати навіть невеликі суми допомоги в рамках конкретної затвердженої схеми, або інших інструментів, досягаючи тих же результатів, якщо це можливо, і тримати *de minimis* як резервний, коли немає ніяких інших варіантів [13].

Проте слід додати, що сума, еквівалентна 200 тисячам євро, для економічної системи України має не таке мале значення, як для країн-членів Європейського Союзу. Цілком можливо, що зазначений об'єм допомоги може мати вплив на конкурентне середовище та торгівлю в Україні. Отже, ситуація, що складається, має дві протилежні сторони. З одного боку, це влучна можливість для суб'єктів господарювання отримати допомогу чималих розмірів, з іншого – ця допомога не потребує погоджувального документу Антимонопольного Комітету (далі – АМК), провокує зловживання використанням зазначеного інструменту. Доречним було б переглянути граничне значення незначної державної допомоги для України в залежності від економічних показників або посилити попередню оцінку схеми цієї допомоги відповідно до вимог *de minimis*.

Крім того, за письмовим запитом держава-член надає Комісії протягом 20 робочих днів або більш тривалого періоду, що може бути встановлений у проханні, усю інформацію, яку вона вважатиме необхідною для оцінки того, чи були дотримані умови Регламенту, і, зокрема, загальну суму незначної допомоги за змістом чинних правил та інших незначних правил. Аналогічну норму доречно було б ввести і в українську систему державної допомоги, тим самим посилити контроль на відповідність будь-якої схеми допомоги чинним нормам *de minimis*.

У Регламенті також чітко визначена тонка межа між первинною сільгосппродукцією,

продукцією риболовлі й аквакультурою та переробкою, збутом сільськогосподарської продукції і не-агро культурних продуктів. До першої категорії правила *de minimis* не застосовуються, до другої – навпаки, однак тільки за виконання певних умов (наприклад, зобов'язання не ділитися якимось чином та мірою допомогою з первинними виробниками). Експортна допомога і допомога, що надає можливість вітчизняній продукції превалювати над імпоротною, аналогічно не підпадає під дію чинного Регламенту.

З метою транспарентності, рівного обігу та ефективного моніторингу правило повинно застосовуватися у випадках незначної допомоги, тільки для якої можна точно розрахувати валовий грошовий еквівалент *ex ante* без необхідності проведення оцінки ризику («прозора допомога»). Такий точний розрахунок може бути зроблений для грантів, субсидування відсоткових ставок, кредитів тощо.

У разі заходів ризикового капіталу або вливань капіталу, як правило, важко визначити точну кількість допомоги заздалегідь, оскільки ця сума залежить від ризику, пов'язаного з транзакцією. Отже, такі типи державної допомоги будуть покриті правилами *de minimis* тільки, якщо загальна вартість операції, загальне вливання капіталу або загальний фінансовий трансш не перевищує порогове значення *de minimis* і його можна чітко визначити [14].

Наступне не менш важливе положення стосується погодження незначної допомоги, а саме: заходи допомоги, які відповідають чинним правилам *de minimis*, звільняються від вимоги погодження Єврокомісії. Зазначена норма присутня в Законі, тільки не потребує погоджувального документа не від Європейської Комісії, а Антимонопольного Комітету.

У країнах-членах ЄС із введенням правила *de minimis* у сфері державної допомоги Єврокомісія запровадила принцип субсидіарності. Дотримання принципу субсидіарності відповідає намірам Комісії зменшити навантаження в питанні надання допомоги *de minimis* і, що важливо, зосередженні уваги на найбільш масштабних і важких випадках надання державної допомоги [3, с. 19–20]. Це обумовлено тим, що норми *de minimis* у великій мірі засновані на виконанні практики, ніж на економічних міркуваннях. Цей факт визнається Комісією [15] і Судом, у якому він мав справу з правилом *de minimis* [16]. У цьому контексті Європейський Суд підтримав зусилля Комісії зменшити її робоче навантаження, визнавши, що Комісія могла б відхилити скаргу на підставі відсутності загального інтересу для Співтовариства.

Принцип субсидіарності націлений на визначення рівня втручання, який є найбільш актуальним і дієвим в області компетенції між ЄС та державами-членами. Він охоплює дії на європейському, національному та місцевому рівнях. У всіх випадках ЄС (в особі Єврокомісії) може втрутитися тільки тоді, коли він здатний діяти більш ефективно, ніж держави-члени [17]. Однак у дослідженому випадку питання надання незначної допомоги вирішується виключно на національному рівні. Єврокомісія має право втрутитися тільки в разі скарги з боку будь-якого суб'єкта господарювання на підставі недотримання норм *de minimis*, зокрема порушення граничного значення.

У разі злиття або поглинання незначна допомога повинна бути прийнята до уваги і, навпаки, за умови поділу на два або більше окремих підприємств допомога буде ділитися залежно від того, хто виграв від неї. Якщо таким способом поділ не є можливим, процес відбувається на основі балансової вартості капіталу нових підприємств.

Окремого та більш детальнішого висвітлення потребує сфера послуг загального економічного інтересу. Відповідно до п. 14 ст. 1 Закону послуги, що становлять загальний економічний інтерес, – це послуги, пов'язані із задоволенням особливо важливих загальних потреб громадян, що не можуть надаватися на комерційній основі без державної підтримки [1]. Пункт 2 ч. 2 ст. 3 вказує, що дія Закону не поширюється на підтримку господарської діяльності, пов'язаної з наданням послуг, що становлять загальний економічний інтерес, у частині компенсації обґрунтованих витрат на надання таких послуг.

У свою чергу в ЄС зазначений аспект є досить суперечливою темою. Поняття послуг регламентовано ст. 14 Договору про функціонування ЄС (далі – ДФЄС) і вказано, що Союз та держави-члени, кожен у межах своїх повноважень, повинні дбати про те, щоб ці служби функціонували на базі таких принципів і в таких умовах, зокрема економічного та фінансового характеру, які дозволять їм виконувати свої завдання. Держави-члени на свій розсуд

можуть вирішувати, які послуги загального економічного інтересу вони хотіли б розвивати. Типовими є поштові послуги, радіомовлення, освіта та охорона здоров'я. Фінансування таких підприємств регламентовано ст. 106 ДФЄС. Вона передбачає, що підприємства, на які покладено управління службами загальноекономічного значення, підпорядковуються правилам конкуренції в таких межах, у яких застосування цих правил не перешкоджає виконанню (юридично або фактично) дорученого їм спеціального завдання [18].

Можливість використання другого абзацу ст. 106 ДФЄС була обговорена в низці випадків Європейським Судом. Одним із найважливіших є прецедент *Altmark Case* [19], у якому автобусна лінія в Німеччині не була повністю економічно життєздатною, проте керівництво прагнуло продовження роботи. Як наслідок, було надано деяку додаткову допомогу для запуску лінії. Суду було доручено вирішити, чи є додаткове фінансування державною допомогою, та якщо є, то чи може вона вважатися допустимою відповідно до другого абзацу ст. 106.

Суд встановив, що компенсація за послуги загального економічного інтересу не є державною допомогою, а отже, немає необхідності використовувати ст. 106. Проте Суд розробив декілька умов, які всі повинні бути виконані для визначення компенсації як справедливої винагороди за додаткові витрати, пов'язані із суспільними послугами:

- 1) підприємство повинно бути затребуваним для виконання зобов'язань з обслуговування населення, і ці зобов'язання повинні бути чітко визначені;
- 2) параметри, на підставі яких розраховується компенсація, повинні бути визначені заздалегідь в об'єктивній і прозорій манері;
- 3) компенсація не повинна перевищувати необхідну суму для покриття всіх або частини витрат, понесених у наданні послуг загального економічного інтересу;
- 4) підприємство, яке надає ці послуги, не повинно бути обране шляхом проведення процедури державних закупівель (тобто на ринкових умовах), рівень необхідної компенсації визначається на основі аналізу витрат, які є типовими для підприємства.

Це рішення викликало немало суперечок. Для держав-членів виконати всі умови досить важко, особливо в справах, які стосуються старих систем, розроблених без урахування умов, передбачених в *Altmark*. Тому Єврокомісія доповнила судові рішення, що складається з декількох положень.

По-перше, існує не зобов'язуючий зв'язок із застосування правил державної допомоги щодо послуг загального економічного інтересу.

По-друге, існує спеціальний Регламент Комісії (ЄС) № 360/2012 стосовно незначної допомоги підприємствам, які здійснюють діяльність у сфері послуг загального економічного інтересу. З позиції Комісії, допомога, що надається таким підприємствам, не впливає на торгівлю між державами-членами та не спотворює або не загрожує спотворенням конкуренції за додержанням умови – загальна сума допомоги не повинна перевищувати 500 тисяч євро за будь-який період трьох фінансових років [20]. Таким чином, вище, ніж звичайне граничне значення *de minimis*, що передбачає 200 тисяч євро, більше того вони можуть поєднуватись і надаватись одночасно.

Усе це дає державам-членам більше можливостей для фінансування послуг загального економічного інтересу.

Застосування наведеного Регламенту в українській економічній системі не є логічним, адже можлива для отримання сума в 700 тисяч євро для одного підприємства без погоджувального акту АМК може оцінюватись зовсім не як незначна та має ризик спотворити конкурентне середовище, навіть якщо суб'єкт господарювання здійснює діяльність, пов'язану із суспільними послугами. Тому цілком достатнім буде керування двома положеннями Закону без будь-яких встановлених граничних значень.

Висновки. Отже, можна дійти висновку, що вищенаведені положення мають вагоме значення для функціонування правового інструменту незначної державної допомоги в Україні. Проте вирішення існуючої проблеми можливе шляхом виключної дієвості правового забезпечення, що спроможне започаткувати надання незначної допомоги підприємствам у нашій державі. Крім того, більшість країн-членів, беручи за основу головні положення

de minimis, застосовують їх у правовій системі шляхом прийняття певних нормативних актів. Наприклад, у Латвії на національному рівні порядок розподілу незначної допомоги регулюється Главою X Закону «Про контроль за допомогою для комерційної діяльності» від 8 квітня 2009 р. [21] та Постановою № 58 Кабінету міністрів «Порядок обліку та надання незначної допомоги та зразків незначної допомоги з форм бухгалтерської звітності» від 5 лютого 2008 р. [22].

Таким чином, з метою впровадження дієвості правового регулювання наведеного інструменту в систему права України вважаю за доцільне внести зміни до чинного Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання». Після ст. 6, що стосується державної допомоги, яка може бути визнана допустимою, внести до нормативного акта ст. 6-1 із назвою «Незначна державна допомога» такого змісту:

1. Будь-який суб'єкт господарювання може отримати грошову допомогу в розмірі, еквівалентному 200 тисячам євро, яка буде вважатися незначною. Підприємства, що здійснюють діяльність у галузі грузового й автомобільного транспорту, можуть отримати грошову допомогу в розмірі, еквівалентному 100 тисячам євро.

2. Норми незначної допомоги не застосовуються:

- 1) до галузі первинного сільськогосподарського виробництва;
- 2) рибальства;

3) експортної допомоги та допомоги, що надає можливість вітчизняній продукції превалювати над імпортною.

3. Незначною допомогою може вважатись допомога, для якої можливо точно розрахувати валовий грошовий еквівалент.

4. Заходи допомоги, які відповідають чинним нормам незначної допомоги, звільняються від вимоги погодження Антимонопольного Комітету.

5. Порогове значення в 200 тисяч євро застосовується незалежно від форми незначної допомоги, джерела фінансування або мети, яку переслідували.

Слід також додати, що мають бути регламентовані й окремі моменти незначної допомоги, зокрема чіткий перелік форм незначної державної допомоги з можливістю точного розрахування валового грошового еквіваленту, а також перелік форм допомоги, яку складно оцінити, проте можливо це здійснити з врахуванням певного ризику. Випадки розподілу незначної допомоги в разі злиття, поглинання або поділу суб'єктів господарювання аналогічно повинні регламентуватись підзаконним нормативно-правовим актом.

Список використаних джерел:

1. Про державну допомогу суб'єктам господарювання : Закон України від 1 липня 2014 р. № 2749 // Відомості Верховної Ради України. – № 34. – Ст. 1173.

2. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/TITLE_IV.pdf.

3. Understanding the Notion of State Aid through Policy / Juan Jorge Piernas Lopez // European University Institute, Dubrovnik. – 2012. – 25 p.

4. Commission Regulation (EU) No 1407/2013 of 18 December 2013 on the application of Articles 107 and 108 of the Treaty on the Functioning of the European Union to de minimis aid // Official Journal of the European Union. – 2013. – 8 p.

5. Договір про заснування Європейського об'єднання вугілля та сталі: Договір, Міжнародний документ від 18 квітня 1951 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_026.

6. Cases T-12/99 & T-63/99, UK Coal plc v Commission (2001) ECR II-2153, at 55.

7. Judgment of 9 July 1969 in Case 5/69, Franz Völk w SPRL Etablissements J-Vervaecke (1969) ECR 295.

8. Case 40/75, Produits Bertrand v. Commission, (1976) ECR 1; Case 52/76, Benedetti v. Munari, (1977) ECR.

9. Угода про субсидії та компенсаційні заходи : Угода від 15 квітня 1994 р. № 981_015 / COT // Офіційний вісник України. – 2010. – № 84. – Ст. 2989.
10. 1st Report on competition policy, Brussels. – 1972. – P. 135–138.
11. Commission Regulation (EC) No 69/2001 of 12 January 2001 on the application of Articles 87 and 88 of the EC Treaty to de minimis aid // Official Journal of the European Communities. – P. 30–32
12. Commission Regulation (EC) No 1998/2006 of 15 December 2006 on the Application of Articles 87 and 88 of the Treaty to de minimis aid // Official Journal of the European Union. – P. 5–10
13. The Scottish Government: Topics. De minimis Aid [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scotland.gov.uk/Topics/Government/State-Aid/if-its-aid/deminimis>.
14. State aid: Revised “de minimis” Regulation – frequently asked questions, Brussels. – 2006. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ira.sanayi.gov.tr/Files/Documents/3_de-minimis-faq-08022013165219.pdf.
15. Written Question No. 2534/96 by Amedeo Amadeo to the Commission. Competition rules, OJ C 060, 26/02/1997 P. 0098.
16. Case C-310/99 Italy v Commission (2002) ECR I-2289, paragraph 94.
17. Europa. Summaries of EU legislation [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/lisbon_treaty/ai0017_en.html.
18. Consolidated Reader-Friendly Edition of the Treaty on European Union (TEU) and the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU) as amended by the Treaty of Lisbon. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.eudemocrats.org/eud/downloads/lisbon_treaty_reader_friendly.pdf.
19. Altmark Case C-280/00 of 24 July 2003 // OJ. – C 226/1-2.
20. Commission Regulation (EU) No 360/2012 of 25 April 2012 on the application of Articles 107 and 108 of the Treaty on the Functioning of the European Union to de minimis aid granted to undertakings providing services of general economic interest // Official Journal of the European Union. – P. 8–13.
21. Valsts valodas centrs [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/Law_On_Control_of_Aid_for_Commercial_Activity.doc
22. Ministry of finance Republic of Latvia, Reports [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.fm.gov.lv/en/s/state_aid/de_minimis_aid.

КУЖКО О. С.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
цивільного та господарського права і процесу
(Інститут національного
та міжнародного права
Міжнародного гуманітарного університету)

УДК 347.763

ПІДСТАВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ДОГОВОРІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖУ МОРСЬКИМ ТРАНСПОРТОМ

Стаття присвячена з'ясуванню підстав звільнення від відповідальності в договорі перевезення вантажу за національним законодавством України, а також згідно з міжнародними звичаями; розмежуванню категорій «непереборна сила», «випадок» та «форс-мажор»; можливості застосування форс-мажорного застере-

